Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle

Pyydettynä lausuntonaan tutkimukseen kotouttamisen toimivuudesta (O 10/2017) Väestöliitto ry lausuu kunnioittaen seuraavaa:

Maahanmuuton jälkeen työikäisten ja työvoimaan kuuluvien muuttajien tulisi työllistyä ilman viivettä. Työllistymisen nopeutuminen on paitsi tulijoiden oma toive myös kansantaloudellinen välttämättömyys. Se on tärkeää koko yhteiskunnan kannalta myös siksi, että maahanmuuttajat pääsevät työn kautta luomaan sosiaalisia verkostoja ja monenlaisia ihmissuhteita suomalaisessa yhteiskunnassa, eivätkä jää erilleen muista suomalaisista. Mielestämme jokaisella tulee olla paitsi mahdollisuus ansaita työllään kohtuullinen elatus itselleen ja perheelleen, myös mahdollisuus antaa oma panoksensa yhteiskunnan rakentamiseen. Yhdymme tarkastusvaliokunnan näkemykseen siitä, että nykytilanteessa ulkomaalaistaustaisten työllistyminen kestää liian kauan ja heistä liian moni jää työelämän ulkopuolelle.

Kotoutumiskoulutusten tuloksellisuudesta löytyy tietoja Koulutusportti-järjestelmästä. Sen mukaan vuonna 2016 noin 20 prosenttia koulutuksen suorittaneista saavutti vähintään koulutukselle asetetun kielitaitotason B1.1. eli toimivan peruskielitaidon.[1] Noin 5 prosenttia oli siirtynyt työmarkkinoille kolme kuukautta koulutuksen päättymisen jälkeen. Kolmannes osallistujista oli työttöminä työnhakijoina ja hieman yli puolet oli ohjattu muuhun palveluun.[2]

On ilmeistä, ettei nykyisenlainen kotoutumiskoulutus ja maahanmuuttajien ohjaus TE-toimistoissa vastaa niitä tavoitteita, joita sille on asetettu. Kielitaidon riittävä kehittyminen on edellytys paitsi työllistymiselle, myös kouluttautumiselle sekä osallisuudelle suomalaisessa yhteiskunnassa.

[1] tilastoinnissa on rakenteellisia ongelmia, jonka vuoksi tämä tieto ei todennäköisesti täysin kuvaa todellista tilannetta
[2] https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_96+2018.aspx

Mistä työllistymisen hitaus ja työttömyys johtuvat?

Maahan muuttaneiden kuten muidenkin työllistymiseen vaikuttavat kolme tekijää: työnhakijoiden koulutus ja taidot, työvoiman kysyntä sekä rakenteelliset tekijät.[3] Kotoutumissuunnitelmilla ja -koulutuksilla pystytään näistä vaikuttamaan vain työttömien ominaisuuksiin lisäämällä heidän osaamistaan ja taitojaan. Jos työvoiman kysyntä tai rakenteelliset tekijät kuten kannustinloukut ehkäisevät työllistymistä, työttömyyttä ei poisteta maahanmuuttajia kouluttamalla. Mielestämme kotoutumiskoulutus ei yksin pysty ratkaisemaan maahan muuttaneiden työllistymisongelmia.

Maahan muuttaneiden työllistymistä voidaan edistää heidän osaamistaan parantamalla (laadukas koulutus), työelämän kohtaantoa vahvistamalla (verkostot, työhaun tuki, opinto-ohjaus, ennakkoluulojen hälventäminen) ja kannustinloukkuja lieventämällä tai poistamalla (esim. sotu- ja perhevapaaudistus).

Toimenpiteet kotoutujien työllistymisen edistämiseksi

Kotoutumiskoulutukset
Mielestämme kotoutumiskoulutusten hankinnassa on korostettava nykyistä enemmän laatua ja tuloksellisuutta. Olisi selvitettävä, voisiko osa hankintahinnasta olla riippuvainen koulutukseen osallistujien työllistymisestä ja/tai kielitaidon kehittymisestä. Koulutusten tuloksellisuutta olisi myös seurattava nykyistä tarkemmin.

Kotoutumiskoulutus ja työelämään siirtyminen on saatava limittymään. Olisi päästävä ”ensin kielitaito, sitten työ” -mallista sekä-että-malliin kaikissa koulutuksissa. Vuonna 2016 hallitus hyväksyi entistä työelämälähtöisemmät ja jo varhaisessa vaiheessa ammatillisesti suuntautuneet koulutuksen mallit. Kotouttamisen toimintasuunnitelmassa tavoitteeksi asetettiin, että siirtymiä koulutukseen ja työelämään nopeutetaan.[4] Vaikka koulutuksiin on haettu uusia malleja erilaisilla pilotoinneilla (esim. SIB-malli, ammatillisen koulutuksen valmentavat mallit, kotona lapsia hoitavien kotouttamisen mallit), näyttävät koulutuksen muutokset olleen hitaita. SIB-investointimallilla noin puolet koulutukseen osallistuneista on työllistynyt.[5]

Nykyisin osa maahan muuttaneista kokee kolmen vuoden kotoutumisajan merkitsevän oikeutta kouluttautua se aika työttömyysetuuden varassa eikä ajattelekaan siirtyä työhön ennen sen loppua. Ajattelutavan kotoutumiskoulutuksissa olisi muututtava työllistymistä korostavaksi alusta alkaen.

Osalle maahan muuttaneista nopea työllistyminen muuton jälkeisinä parina ensimmäisenä vuonna ei ole realistinen vaihtoehto esimerkiksi mielen- tai somaattisen terveyden ongelmien, olemattoman koulutustaustan tai lastenhoitovelvoitteiden vuoksi. Heillekin olisi tärkeää, että koulutuksessa olisi työympäristöihin kiinnittyviä osia. Tämä vahvistaisi ymmärrystä työelämän luonteesta Suomessa alusta lähtien.

Kotoutumiskoulutukseen pitäisi luoda palkitseva järjestelmä, jonka avulla varhainen työllistyminen hyödyttäisi työllistyjää itseäänkin. Työllistymisen alkuvaiheessa palkkataso on usein vaatimaton, jolloin olisi tärkeää tukea työntekijää sovitellulla sosiaaliturvalla. Suora palkkatuki työnantajalle madaltaisi kynnystä palkata maahan muuttanut henkilö. Palkkatuki olisi ulotettava kaikkiin alle 3

[3] Forsander, Annika 2013. Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Muuttajat, toim. Martikainen, Saukkonen & Säävälä. Gaudeamus, Helsinki.
[4] https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_96+2018.aspx
[5] Yle uutiset 20.6.2018 https://yle.fi/uutiset/3-10265169

vuotta sitten maahan muuttaneisiin, joille on tehty kotoutumissuunnitelma. Oikeus maksuttomaan kielikoulutukseen pitäisi säilyä työllistymisestä huolimatta.

Maahan muuttaneiden hyvinvointi ja motivaatio

Pitkäaikaistyöttömyys (sekä valtaväestön että maahan muuttaneiden) voi passivoittaa sosiaaliturvan vastaanottajaksi ja vahvistaa tuntemusta ulkopuolisuudesta. Kotoutumiskoulutuksiin pitäisi siksi päästä mahdollisimman pian maahantulon jälkeen. Humanitäärisin perustein oleskeluluvan saaneista moni on jo viettänyt useamman vuoden maassa ilman varmuutta luvasta jäädä maahan. Kotoutumisen toimivuutta ei voi arvioida irrallaan maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikasta.

Yhtenä toimenpiteenä työelämäverkostojen vahvistamiseksi on ehdotettu entistä laajempaa mentorointia. Väestöliitossa on toteutettu korkeasti koulutettujen naisten Womento-mentorointia jo vuodesta 2011 lähtien, ensin Sitran ja sittemmin RAY/STEA-rahoitteisesti. Viime vuonna aloitettiin pitkään kotona olleiden vanhempien mentoroinnin kehittämishanke ESR-rahoituksella. Myös monet muut tahot ovat innostuneet toteuttamaan maahanmuuttajatyötä mentoroinnin avulla. Väestöliitto koordinoi mentorointia harjoittavien tahojen M3-verkostoa, jossa jaetaan kokemuksia toimivista käytännöistä.

Vapaaehtoisten mentoreiden avulla toteutettava mentorointi edistää tehokkaasti esim. korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien työllistymistä ja omalle alalle pääsyä. Mentorointi on intensiivistä ja se edellyttää motivoituneita vapaaehtoisia sekä molempien osapuolten hyvää ymmärrystä tavoite-suuntautuneesta toiminnasta. Myös maahanmuuttajamentoreiden käyttäminen voi toimia joissakin tilanteissa. Mentorointi toimii erinomaisesti järjestöpohjaisena yhtenä toimintamuotona joidenkin maahanmuuttajien työllistymisen edistämisessä. Kuitenkin vapaaehtoisuuteen pohjautuvana se ei ole helposti isoon mittakaavaan järjestelmätasolle skaalautuvaa.

Lasten ja naisten osallisuus

Ulkomaalaistaustaisen väestön alhaisempi työllisyysaste johtuu suurelta osin ulkomaalaistaustaisten naisten heikommasta työmarkkina-asemasta, jonka taustalla on maahanmuuttajanaisten varhainen perheellistyminen ja äitien huono työllistyminen.[6] Moni äiti on pitkään kotona lastenhoidon vuoksi, jolloin viiteen vuoteen pidennetty kotoutumisaikakaan ei välttämättä riitä kotoutumiskoulutukseen osallistumiseen, jolloin nämä kotoutumisajan ohittaneet naiset jäävät usein heikon kielitaidon varaan.

Mielestämme olisi kehitettävä ennakkoluulottomasti vaihtoehtoisia kannustimia, joilla lapsia kotona hoitavat vanhemmat, erityisesti naiset saataisiin osallistumaan kieli- ja muuhun koulutukseen. Myös OECD on kiinnittänyt huomioita irakilais- ja somalialaistaustaisten naisten eurooppalaisittain alhaiseen työelämäosallisuuteen Suomessa. Väestöliitto on perhevapaiden uudistuksessa yleensäkin korostanut joustavuuden lisäämistä keskeisimpänä tavoitteena. Lastenhoidon ja opiskelun tai työn yhdistämistä on tuettava.

Erityisesti heikon koulutustaustan omaavat maahanmuuttajanaiset lähtevät työllistymisessä pitkältä takamatkalta ja kohtaavat työmarkkinoilla syrjintää. Pienten lasten äitien on usein ylipäätään muita vaikeampaa työllistyä, koska moni rekrytoija pelkää sairaan lapsen hoitoon ja uuteen raskauteen liittyviä poissaoloriskejä. Työllistymiskynnys nousee entisestään jos äiti ei juurikaan osaa kotimaisia kieliä. Palkkatuki tulisi olla kaikkien kotoutumiskoulutukseen tulevien käytettävissä

[6] Sutela & Larja 2015.

ilman erillistä TE-toimiston harkintaa palkkatukikortin muodossa. Tuen olisi hyvä kattaa pienten lasten vanhempien osalta maksimimäärä 50 % palkkakuluista esimerkiksi vuoden ajan.

Moni äiti toivoo osa-aikaista työtä ja siksi kotoutumiskoulutuksessa olevien mahdollisuuksia siihen tulisi tukea.

Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa ja perhevapaauudistuksessa tulisi huomioida vieraskielisten perheiden muita huomattavasti yleisempi pienituloisuus. Esimerkiksi Helsingissä somalinkielisistä lapsista 70 % elää pienituloisissa kotitalouksissa, kun kaikista vieraskielisistä lapsista määrä on noin puolet. Kotimaankielisistä osuus on noin 10 %. Jos työllistymistä pyritään edistämään perhevapaita tai sosiaalitukia uudistaen, on huolehdittava siitä, että luodaan samaan aikaan keinoja etnistyneen lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi. Perheen pienituloisuus heijastuu vanhempien stressitasoissa, mikä heikentää lasten hyvinvointia ja koulumenestystä.

Vanhempien koulutus, työllistyminen ja perheiden köyhyys vaikuttavat vahvasti maahanmuuttaja-perheiden lasten tulevaisuuteen Suomessa. Toinen keskeinen tekijä lasten elämässä on näiden kohtaama syrjintä ja rasismi sekä ulossulkeminen. Maahan muuttaneiden vanhempien Suomessa syntyneitä lapsia ei pidä nimittää maahanmuuttajiksi, koska he eivät ole muuttaneet mistään. He ovat osa suomalaista yhteiskuntaa. Heidän haasteensa liittyvät etniseen vähemmistöasemaan ja syntymäperheen heikkoon sosioekonomiseen asemaan, eivät niinkään kotoutumiseen.

Maahan muuttaneiden henkisen hyvinvoinnin ja integroitumisen keskeisiä tekijöitä ovat syrjimättömyys sekä mahdollisuus elää yhdessä oman ydinperheensä kanssa. Niin työperusteisten kuin muilla perusteillakin maahan tulleiden osalta nykyiset palkkatuloedellytykset perheen-yhdistämiselle ovat mielestämme kohtuuttomat. Jos haluamme maassa työtä tekevien ihmisten asettuvan osaksi suomalaista yhteiskuntaa, on heille mahdollistettava myös oman ydinperheen saaminen maahan. Kotoutuminen ei onnistu, jos ”jalka on oven välissä” perheenjäseniin liittyvän jatkuvan huolen vuoksi. Perheenyhdistämisen tuloedellytysten kohtuullistaminen on kestävää kotoutumispolitiikkaa rakentava ratkaisu. Työelämään päässeet on pidettävä täällä mahdollistamalla ydinperheen jäsenten maahantulo.

Maahan muuttaneet ovat mielestämme osin hyödyntämätön voimavara Suomen työelämälle ja yhteiskunnalle eivätkä taakka, jonka kanssa pitää selvitä. Väestö ikääntyy ja maahan tarvitaan siksi lisää ammattitaitoista työvoimaa yhteiskunnan elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi. Tulijoiden osaamispotentiaali tulee saada kaikkia hyödyttävään käyttöön hyvinvoinnin rakentamiseksi niin tulijoille kuin jo maassa olevillekin.

Helsingissä 23.10.2018

VÄESTÖLIITTO RY

Eija Koivuranta
toimitusjohtaja

Minna Säävälä
johtaja, perhetoiminnot